

Veselo presenečenje je tudi Prekmurec *Mihael Kranjec*, ki objavlja v naši knjigi daljšo črtico „Smehljaj“. Z njegovo zateglo, nekoliko melanholično in mehko zadržano monotonijo, s temi mehкими in nekako duševno odsotnimi, bogve kam zamišljenimi, ubogimi ljudmi in z njihovo rahlo in okusno lokalizirano besedo vstopa v naše slovstvo pokrajina, ki je bila doslej odtrgana od središča in ki je le malo prispevala k naši umetnostni kulturi. Pri vsej preprostosti je svojskost snovi in duha Kranjčeve črtice tolikšna, da zaslutiš nepoznano in ne povsem razumljivo zemljo, ki jo je rodila. Oblikovno je povest nekoliko nejasna in neplastična, če to ne spada nujno k tihemu liričnemu duhu njenega sveta. V posredovanju tega je Kranjec pomembno uspel. Ta uspeh priča o neki posebni in subtilni nadarjenosti, ki je v naši knjigi zelo redka in ki nam je tu naklonila lep vpogled v najbolj neznani del našega naroda.

Jože Kranjc je prispeval satirično črtico „Pismo s sodnije“. Stvarica, ki je ena izmed njegovih prvih, je napisana živo in lahkotno. Toda pri tem je dokaj površna in če ne rečem ravno banalna, vsaj ni ne duhovita ne originalna. Ali se nismo že nekoliko naveličali, posmehovati se topi vsakdanjosti na tak način?

Kot poslednjega omenjam *Rudolfa Kresala*. Prispeval je črtico „Noč na postaji“. Kolikor imam pregleda v njegovem dosedanjem delu, se nadarjeni Kresal formalno in snovno naporno išče. „Noč na postaji“ je zelo umetna, skoroda preumetna, a vendar prepričevalna in sugestivna črtica, ki je zlasti dobro pogodena v nastroju in v silovitem naraščanju napetosti. Na prvi pogled je nekoliko nejasna, kar ovira razmah čuvstva v bralcu. Je pa delo, ki obeta dobrega, preudarnega in rafiniranega pripovednika.

Če se ozrem na vrsto teh mladih pisateljev kot celoto, sicer vidim rahlo in ne povsem dosledno enotnost v njihovi *zavestni* socialni usmerjenosti, vidim pa tudi vso različnost njihovih *narav*. Te so važnejše za njih bodoče snovanje in so odločilnejše. Dvomim, da bi se ti različni ljudje razvijali v isto smer. Trezni in opazujoči Grahor ima drugo pot nego solnčni in stvarniško naivni Javornik in mehki, otožni akvarelist M. Kranjec ni sopotnik preudarnemu in umetno razpaljenemu Kresalu. Pozdravljam njihovo orientacijo, ki obrača zlagani liričnosti hrbet. V knjigi sem spoznal dva pisatelja, ki sta mi zelo dvignila vero v bodočnost slovenske literature. *Josip Vidmar.*

Bogomir Magajna: Primorske novele. Mohorjeva knjižnica 33. Založila Družba sv. Mohorja. V Celju 1930. Strani 127.

Bogomir Magajna je v mladi slovenski književnosti eden najzanimivejših pojavov; izmed mladih novelistov je brez dvoma eden najizrazitejših ter je morda izmed vseh v formi najbolj urejen in ubran. V skoraj sleherni besedi, ki jo dandanes zapiše kdo iz mladega rodu, se vpijoče preleva nekaj zvoka iz Cankarja, potem pa iz Preglja. Del mlade generacije se je tako daleč opil ob teh živih studencih, da v njega prizadevanjih ne more zavibrirati nobena nova struna več in da se ves njega napor ob nasilju šole razblinja v prazen nič. Magajna pa se je povzpел do samega sebe, njegovi besedi dajejo soj kapljice lastne žive krvi. Njegov slog sicer ni v ničemer revolucionaren in nov, njegov izraz se opaja ob blestečih sintezah, do kakršnih se je dokopala že moderna, njegov izraz rajši široko in lahkotno objema, kakor pa da bi si prizadeval analizirati in skušal pronicati v notranjščino stvari in srca — to, mislim, prav za prav

zahteva naš čas —, toda njegov jezik je vendarle njegov, neke intimne, svetle osebne note pojo v njem, in v veliki meri gre vprav njegovemu slogu zasluga, da je Magajna dandanes v ospredju literarnega zanimanja.

Njegove „Primorske novele“ so prva zbirka, s katero ima mlada generacija priliko pokazati, kaj premore. Zavaljo tega je človeku skoraj težko, da je knjigi dala obraz bolj snov kakor pa kvaliteta in da se Magajna ni predstavil s tem, kar je. „Primorske novele“ nam ga razodevajo predvsem kot socialnega pisatelja, kot pesniškega oblikovalca bede, krivic in ponižanega človeka; socialni tožbi in protestu se zdaj pa zdaj narahlo pridruži nacionalni motiv. Te novele so po večini avtobiografične črtice, prav za prav zgodbe, ki jim je bil avtor — bodisi na videz, bodisi v resnici — priča in ki so po njegovi sodbi tolikega občečloveškega pomena, da jih je vredno literarno oblikovati. Magajnovo razmerje do človeka in stvari označuje neki svetel, subjektiven lirizem, ki je pa zelo malo pripraven za umetniško oblikovanje po življenju povzetih, tako rekoč resničnih zgodb, če se človek ne more do kraja oteti snovnosti in težnje po fabulizmu. V teh novelah moti avtorjeva navzočnost in se zdi odveč; snov se lomi med skrajnima bregovoma osebne subjektivnosti in konkretnega realizma in se ne more rešiti ne na to ne na ono stran. Zgodbe, ki jih pripoveduje, se na ta način po navadi ne dvignejo nad svojo enkratno ceno, njih zanimivost je bolj v njih iskani izrednosti kakor pa v njih višji, simbolni pomembnosti. Samo novela „Bokavšek“ se brez motenj povzpne do te višine; to je lep, mogočen, stilno in snovno v eno vlit poem, ki dostojno izpričuje Magajno, kakršnega poznamo od drugod. In to je obenem tudi najlepša socialna novela vse zbirke, pa čeprav se ob nji pisatelj ni tako odločno in tako naglas namenil biti socialen, kakor se je po vsem videzu pri večini ostalih.

Pri tej priliki se mi zdi na mestu, da še enkrat opomnim na neke idejne zmede, ki se godijo v naši mladi literaturi že z neko čezmerno trdovratnostjo. Današnjemu književniku najbrž ni nič težje grešiti nad socialno problematiko modernega časa, kakor je bilo njega rodoljubnemu predniku svoj čas lahko grešiti na račun tako zvanega „naroda“ in tako zvanih „narodnih svetinj“. Aktualnost kakšne stvari sama pa ne more dati literaturi še nobene cene, zmerom in povsod gre samo za čistost in svobodo človekovega odnosa do stvari. Socializem, to najbolj skelečo in najbolj hrupno devizo našega veka, so si v naši mladi književnosti mnogi lagodno vzeli za modo in so se začeli nositi po nji. Toda umetnost je težka izkušnja, tu ne more nihče dolgo kraljevati s kar tako naobešenim perjem (kar se v življenju tako pogostem rado posreči), tu pride zmerom na tehtnico sama kri človeškega srca, tu pride zmerom vse na dan. Ta naša socialna književnost si je polagoma ustvarila cel pisan register priljubljenih sižejev, ki jih oblikuje vsak dan v novih varijantah: nezakonska mati, ki jo staroverski, nedobri starši z otrokom pahnejo na cesto in ki jo potem preganja ves svet, ona pa pogumno premaga vse težave, čita časopise in postane socialist; gospoda, ki igra tenis, pije luksuzne pijače in ima nečisto ljubezen med seboj; stari, osiveli kapitalisti in ravnatelji, ki v pohoti trepečejo nad mladim, ubogim, dobrim dekletom itd. Tej literaturi se življenje v vsej svoji neobsežni celoti, v vseh svojih neskončnih varijantah od najbolj solnčne luči pa do najbolj črnega, najbolj usodnega zla, v vseh svojih večnih realnih konfliktih in harmonijah ne zdi vredno oblikovanja, nje pozornost vzbujajo samo tisti najhrupnejši primeri življenja, ki utegnejo vzbuditi tudi najbolj tope,

najbolj dremave živce, samo tisti skrajni naturalistični ekscesi, ki — à propos — utegnejo pobuditi moralne občutke in moralno ogorčenje v človeku. Na črni naturalizem te snovi priobeča te vrste književnost svoje svetle idealistične formulacije, potem si pa daje to svoje podvzemanje tolmačiti na prosluli način: naša umetnost noče biti samo umetnost, temveč je umetnost in še nekaj več. In vendar ni vse to skupaj nič drugega kakor razglašanje neke mentalitete, ki življenje in resnično tvornost v človeku samo zavira in duši.

Bogomir Magajna pa je prišel do socialne literature od čisto nasprotne smeri. On je po svoji usmerjenosti ekstremen idealist in po tem svojem osnovnem odnosu oblikuje snov, ki ga zanima. Vsak življenjski sižé, po katerem seže Magajna, mora biti pripravljen na ta fait accompli: da ga bo pisatelj skušal presijati s to svojo osebno lučjo in mu bo skušal dati neki svoj čisto specifični obraz. Tako srečanje seveda ni nič nenavadnega, to je samo tista večna, nikoli dobojevana borba, ki jo bije tvorni umetnik s snovjo. Toda v tej Magajnovi knjigi materija vse prepogostem triumfira nad oblikovalcem, v teh novelah poje vse preveč težkih, nelepkih disharmonij. Človek ima vtis, kakor da je šel pisatelj v svojem idealizmu, iz katerega je ustvaril in s katerim je prežl svoj svetli, solnčno-optimistični slog, tako daleč, da mu nazadnje že ni bilo več obstanka v njem; samo na ta način si je mogoče tolmačiti njegove neprestane, strastne dezertacije v naturalistični eksces; a človek bo težko našel kaj tako nezdružljivega, kakor je ta slog in ta eksces. S to oblikovno disharmonijo je najbrž v neki vzročni zvezi tisti notranji razdor, ki osebe Magajnovih novel neprestano razvršča v bele in črne: kdor ima kaj moči in blaga, je zloben (Tito, Goslarka); kdor ima tuberkulozo pa nič službe, je nenavadno blag (Goslarka); vsi delavci so blagi, branijo deklico pred pijancem in ji dajejo denarja (Goslarka); delavke ne marajo boljše službe in več plače, ki jim jo za malo ljubezni ponuja odurni, pijani šef, temveč gredo rajši za prvim dobrim, ubogim študentom, ki ga srečajo (Slivarica); brezposelni delavci kradejo in gredo med vlomilce, toda ohranijo čisto srce, kakršno so zmerom imeli (Na Školjskem skalovju); pridna, dobra deklica, edino, kar je še imel ubogi, stari delavec, beži pred zlobnim, grdim paznikom, pade v prepad in se ubije (Zarjica) itd. Zavaljo teh in takih zgodb bo knjiga pač dobrodošla kot lepa, etično vse hvale vredna ljudska knjiga, ki jo odlikuje zlasti neki topel, iskren osebni sentimentalizem, toda na ta račun je vendarle tvegala svojo umetniško ceno.

Jezikovno in stilno predstavlja zbirka — dasi ne v popolnem skladu sama s seboj — izbrušeno dragocenost, ki jo samo zdaj pa zdaj skalijo krhki lapsusi, kakršnim bi v knjigi ne smelo biti mesta: tam lušči stric z vilicami školjke (str. 10), peljal sem se v puščavo gledat ta kip z gospodarjevo hčerko (str. 40) — ti dve frazi sem izpisal samo zaradi nazorne predstave, kakšen besedni red je v slovenskem stavku nemogoč.

Primorske novele torej kot poizkus sodobne socialne novelistike razočarajo. Umetniško ustreza v celoti samo „Bokavšek“; zato pa se Magajna povzpne v tej noveli do živega, od kraja do konca resničnega dejanja, kakršnih premore naša mlada književnost le malo. Ta uspeh pa je nam vsem tudi najbolj živ dokaz, kako malo tehta pred tistim najvišjim sodnim stolom, ki si ga je človek postavil nad seboj in ki se mu reče umetnost, *namen* in kako gre zmerom samo za najelementarnejše doživetje, ki si ne upa vedeti ne za moralni minus ne za moralni plus.

L. Mrzel.